

foto Martijn Horst

BOS4D: op weg naar integratie van tijd,

Stel: je bezit een opengesteld bos dat druk wordt bezocht door recreanten. Je hebt een vastgesteld beheerplan, je beschikt over een goede inventarisatie van je bosopstanden en van de cultuurhistorische elementen die in het bos liggen en je weet wat de natuurwaarde van je bos is. Het bos wordt beheerd volgens de principes van geïntegreerd bosbeheer. Daarmee lijkt je als beheerder klaar te zijn. Het project BOS4D laat echter zien dat er een vierde dimensie aan het beheer kan worden toegevoegd, die het beheer én het bos interessanter maakt.

— Renske Terhürne & Leon Ruesen (Unie van Bosgroepen)

> BOS4D IS GESTART door de Unie van Bosgroepen vanuit de gedachte dat het goed zou zijn om een vierde element, namelijk de cultuurhistorie, toe te voegen aan de gebruikelijke drie dimensies van het geïntegreerd bosbeheer: hout, natuur en beleving. Waar cultuurhistorie een rol speelt in het bosbeheer beperkt het zich voornamelijk tot de al dan niet zichtbare elementen in het bos. Voor de cultuurhistorie van het bos en het bosbeheer zelf is echter nauwelijks aandacht. In operationele zin is er nog weinig kennis opgedaan met het integreren van verschillende disciplines (o.a. bosbouw, landschapsarchitectuur, historische geografie), tijdslagen en schalen in (een ontwerp voor) bestaand bos. De Unie van Bosgroepen constateerde dat hier nog terrein braak ligt, dat vraagt om invulling. Met BOS4D wilden we in kaart brengen hoe de aspecten tijd, schaal en ontwerp zouden kunnen worden toegevoegd aan het bosbeheer.

Bosbeheer als vanzelfsprekendheid

Sinds mensenheugenis is bos door mensen gebruikt. Daarbij is er voortdurend bos verdwenen, maar ook steeds weer bos aangeplant.

Verandering was daarbij de enige constante. Maar omdat mensen het bos ook altijd hebben ingezet voor economische doeleinden, werden de bossen ook beheerd voor de lange termijn. Daarbij zijn er vele experimenten uitgevoerd, met nieuwe soorten, beplantingsmethodieken en oogstregimes. Op die manier hebben bosbeheerders het landschap 'al schilderend met de bijl' vormgegeven.

Voor mensen die zich met bosbouw en bosbeheer bezighouden, is het uitvoeren van beheer vanzelfsprekend. Echter, in de maatschappij, maar ook in het beleid en in andere sectoren die met het bos te maken hebben, is die vanzelfsprekendheid steeds minder aanwezig. De afgelopen jaren kreeg bos steeds vaker een natuurdoelstelling, waarbij er minder of geen aandacht is voor de verschillende gebruiksfuncties die het bos altijd had en nog steeds heeft, en de zichtbaarheid hiervan. De menselijke hand verdwijnt steeds meer uit het bos. Actief beheer kan zorgen voor opvallende lanen of bijzondere beplantingen, maar dat 'handschrift' van de beheerder wordt nu langzaam onzichtbaar. Dat kan er toe leiden dat we onze 'bossencollectie', representatief voor de Nederlandse bosgeschiedenis, kwijtraken. Maar het beheer

van vandaag is de cultuurhistorie van morgen. De vraag is hoe je dat beheer een plaats geeft in de hedendaagse maatschappij, met oog voor het verleden en voor de toekomst. Dat is een boeiende uitdaging, die een inspanning vraagt van bosbeheerders én van mensen uit andere disciplines. Deze uitdaging is niet alleen van belang vanuit historisch oogpunt, maar biedt ook aanknopingspunten voor andere actuele uitdagingen zoals het identificeren van nieuwe inkomstenbronnen, het verhogen van de houtopbrengst en het actief betrekken van mensen bij het bosbeheer.

BOS4D in de praktijk

BOS4D is begonnen met een masterclass, waarbij deskundigen en beheerders het onderwerp samen verkend hebben. Om het project concreter te maken, zijn daarna ontwerpatelier en terreinbezoeken georganiseerd voor een viertal cases: de Loenermark van Stichting Het Geldersch Landschap, Amelisweerd van de gemeente Utrecht, de vaak particuliere bossen rondom Winterswijk en de grote landgoedbossen op de Veluwezoom. Ten slotte vond op 25 november 2011 het BOS4D-podium plaats bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. Bij al deze bijeenkomsten waren er steeds ontmoet-

tingen tussen mensen uit verschillende disciplines: het bosbeheer, de landschapsarchitectuur, de historische geografie, de cultuurhistorie, de ruimtelijke ordening en het cultuurhistorisch beleid. Gaandeweg bleek dat het bij elkaar brengen van deskundigen uit deze disciplines rond actuele vraagstukken in het dagelijkse bosbeheer tot nieuwe inzichten leidt en het bosbeheer verrijkt.

Zo zou het beheer van bossen niet alleen moeten worden vormgegeven op basis van bosinventarisaties, de natuurwaarde, aanwezige cultuurhistorische elementen en het recreatieve gebruik, maar zijn ook de volgende aspecten van belang:

- een grondige (historisch-geografische) inventarisatie van de ontstaanswijze van het bos en van het (bos-)landschap waar het deel van uitmaakt;
- inzicht in het gevoerde bosbeheer uit het verleden, de (dominante) trends en ontwikkelingen daaromheen en wat er van die menselijke invloed nu nog te zien is;
- inzicht in de ruimtelijke en historische samenhang tussen het betreffende bos en het bos eromheen;
- inzicht in de bosbouwkundige (on-)mogelijk-

schaal en ontwerp in het bosbeheer

foto Marcel Horsthuis

heden om met een productieve (dus oogst-) doelstelling bij te dragen aan natuurdoelstellingen;

- antwoord op de vraag of er een ontwerp / doordachte aanleg aan het ontstaan van je bos ten grondslag ligt en zo ja, welke beheerkeuzes dat vraagt;
- kennis over de mate waarin dit ontwerp en deze beheerkeuzes bij naastgelegen bossen een rol spelen;
- beeld van de mate en vorm waarin het bos door de jaren heen een rol heeft gespeeld in het gebruik door de lokale bevolking en welke waarde die aan het bos toekent;
- een duidelijk geformuleerd 'ontwerpdoel' voor het toekomstige bos, aangevuld met een beeld van de manier waarop het bos van nu naar dat doel kan worden begeleid (met bijbehorende bosbeelden en bosgebruik);
- inzicht in de manier waarop de huidige en toekomstige gebruikers van het bos actief bij het beheer kunnen worden betrokken.

Daarnaast is het van belang dat het bosbeheer op een afgewogen manier wordt ingebed in het ruimtelijk ontwikkelingsperspectief voor de omgeving of het boslandschap als groter geheel. Daarbij is een gemeenschappelijk (beleids-)kader voor het ruimere (bos-)landschap waar het bos deel van uitmaakt, gedragen door overheden, beheerders én gebruikers, essentieel.

BOS4D leert dat aandacht besteden aan een willekeurig aspect uit deze reeks:

- het bos en het bosbeheer inhoudelijk verrijkt;
- (het vak) bosbouw rehabiliteert en bovendien leuker, boeiender en sexyer maakt;
- de noodzaak van beheer (ten overvloede) onderbouwt en communicatief maakt;
- de rol van houtoogst (en van andere bosproducten) waar van toepassing legitimeert;
- de bosgebruiker en andere belanghebbenden (nog) meer bij het bos betreft;
- oude verhalen tot leven brengt en nieuwe, spannende ontwikkelingen en denkrichtingen voor het bos van de toekomst binnen bereik brengt;
- de kijk van de direct betrokkenen verrijkt en tevens die van anderen in de omgeving.

Bosbouw als kunde en kunst

Het doel van BOS4D was en is om bos in al haar verschijningsvormen en met al haar functies te agenderen. Te oordelen naar de reacties bij de cases en op het podium is dat zeker gelukt. Het thema is actueel en vanuit de diverse betrokken disciplines wordt er inderdaad een urgentie gevoeld om met BOS4D aan de slag te gaan. Daarnaast hebben we tijdens BOS4D gemerkt dat er bij beheerders ook een behoefte is om

bosbouw en bosbeheer meer aandacht te geven. Enerzijds klinkt daarbij de roep om de beheerder 'gewoon zijn vak te laten uitoefenen'. Anderzijds willen beheerders juist graag laten zien wat ze allemaal doen. Bosbouw is niet alleen een kunde, maar ook een kunst. Op het podium bleek dat mensen uit andere disciplines graag samen met bosbeheerders willen nadenken over de ontwikkeling van het boslandschap. Als bosbeheerders over hun (bos)grenzen heen durven te denken, dan is er veel mogelijk!

Tijdens het project is ook gebleken dat er zowel bij ontwerpers, beheerders als gebruikers behoefte is aan kennis over de geschiedenis van bossen. Hiervoor moet wellicht meer onderzoek gedaan worden en deze en bestaande kennis moet meer gebundeld en gedeeld worden met alle betrokkenen (uit de verschillende disciplines). Daarnaast is er behoefte aan handvaten om beheer- en planningsvraagstukken op een hoger schaalniveau aan te kunnen pakken. Voor de Veluwe wordt er al geëxperimenteerd met een bostypologiekaart. Zo'n kaart geeft inzicht in het voorkomen van verschillende typen bos en kan zeer nuttig zijn bij het bepalen van de bosdoelstellingen op regionaal niveau. Het samenwerken met diverse disciplines wordt toegejuicht, maar gaat vaak niet vanzelf en zou dus nog meer georganiseerd moeten gebeuren.

BOS4D is afgerond met de uitgave van het BOS4D-magazine. Hierin zijn alle tot nu toe verworven inzichten op kleurrijke wijze gebundeld en voor een breed publiek toegankelijk gemaakt. De uitdaging van BOS4D blijft staan: hoe kunnen we de veelzijdige betekenis van het bos door blijven ontwikkelen, aanhakend op actuele ontwikkelingen? En hoe kunnen we het vakmanschap van de bosbeheerder daarbij creatief inzetten? Als coöperatieve verenigingen hebben de Bosgroepen veel ervaring met het gezamenlijk oppakken van kansen en uitdagingen. Die ervaring willen we ook gaan inzetten bij een mogelijk vervolg op BOS4D. We hopen dan ook dat er nog vele inspirerende BOS4D-ontmoetingen zullen volgen! <

BOS4D is tot stand gekomen in samenwerking met het Stimuleringsfonds voor de Architectuur, provincie Gelderland, Stichting Het Geldersch Landschap & Geldersche Kasteelen en bureau Land-id. Wilt u meer weten over BOS4D, het magazine bestellen, uw ervaringen met dit thema delen of een praktijkcase aandragen voor een mogelijk vervolg, kijk dan op www.bosgroepen.nl of stuur een e-mail naar bos4d@bosgroepen.nl.